

Jakub Piecuch

Uniwersytet Rolniczy w Krakowie

REGIONALNE ASPEKTY ROZWOJU RYNKU PRACY W PORTUGALII W ŚWIETLE INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

Streszczenie: Portugalia należy do grupy państw, które od momentu integracji ze strukturami Unii Europejskiej po dzień dzisiejszy uzyskują pomoc strukturalną w największym zakresie. Jednocześnie jest to kraj, który w ciągu ponad dwudziestu lat członkostwa nie tylko nie rozwiązał swych problemów gospodarczych, ale dodatkowo coraz większe problemy pojawiają się na funkcjonującym w miarę dobrze do tej pory rynku pracy.

Celem artykułu jest przedstawienie przemian dokonujących się na rynku pracy w portugalskich regionach oraz wskazanie czynników, które stanowiły istotną barierę na drodze rozwoju.

1. Wstęp

Portugalia należy do grupy państw, które od momentu integracji ze strukturami Unii Europejskiej po dzień dzisiejszy uzyskują pomoc strukturalną w największym zakresie. Jednocześnie jest to kraj, który w ciągu ponad dwudziestu lat członkostwa nie tylko nie rozwiązał swych problemów gospodarczych, ale dodatkowo coraz większe problemy pojawiają się na funkcjonującym w miarę dobrze do tej pory rynku pracy. O ile bowiem poziom stopy bezrobocia w Portugalii jest nadal jednocyfrowy, o tyle jego ewolucja zmierza w niepokojącym kierunku. Znaczny spadek tempa rozwoju gospodarczego w pierwszych latach XXI wieku spowodował dwukrotny wzrost, dodatkowo Komisja Europejska nie ma wątpliwości co do dalszego jej wzrostu w kolejnych latach. Prognozy Komisji wskazują na przekroczenie przez stopę bezrobocia poziomu 10% zasobu siły roboczej w roku 2010, a to oznacza, iż wartość tego wskaźnika będzie wyższa niż ta, z jaką kraj ten wstępował do UE. Zbyt wolne przemiany strukturalne powodują, iż wzrost ekonomiczny następuje tu znacznie wolniej niż w innych państwach kohezji, a wzrost stopy bezrobocia zauważalny jest w każdym portugalskim regionie. Rośnie także liczba osób młodych, które nie mogą znaleźć zatrudnienia. W efekcie Portugalia stała się pierwszym krajem starej Unii prześcigniętym w rozwoju gospodarczym przez nowych członków Wspólnoty. Ze względu na konsekwencje integracji dla portugalskiego rynku pracy kraj ten może

być ważnym punktem odniesienia dla decyzji podejmowanych w tym względzie w Polsce. Dodatkowo specyfika warunków powojennego rozwoju, odejścia od dyktatury i przejścia do systemu demokratycznego i niskiego poziomu rozwoju w momencie integracji czy też geograficznego usytuowania na peryferiach UE wskazuje na możliwość czerpania z doświadczeń tego iberyjskiego państwa przez nasz kraj. Ponadto Portugalia od momentu integracji w 1986 r. objęta była pomocą strukturalną UE, uzyskując tym samym przez lata olbrzymie wsparcie finansowe. Ponieważ w bieżącym okresie planistycznym na lata 2007-2013 Polska stała się największym beneficjentem funduszy strukturalnych, tym ważniejszym źródłem informacji mogą być doświadczenia Portugalii w tym zakresie. Jak do tej pory realizowany jest scenariusz, zgodnie z którym akcesja Polski do struktur unijnych zdecydowanie przyspieszyła tempo wzrostu gospodarczego, jak również pozytywnie oddziałuje na rynek pracy. Istnieje jednak niebezpieczeństwo, iż w dłuższej perspektywie czasu, tak jak obecnie jest to obserwowane w Portugalii, pozytywne przemiany ekonomiczne stracą na sile, a brak miejsc pracy stanie się głównym problemem społecznym. Istnieje poważna obawa, iż pomimo integracji europejskiej i znacznej pomocy finansowej Polsce, podobnie jak Portugalii, nie uda się szybko dokonać skoku cywilizacyjnego i, pomimo obecności w Unii Europejskiej, tempo rozwoju ekonomicznego będzie niewystarczające, a problemy dotyczące funkcjonowania rynku pracy nie tylko nie będą rozwiązywane, wręcz odwrotnie – będą narastać. Dodatkowo dysproporcje w rozwoju społecznym i gospodarczym pomiędzy poszczególnymi regionami naszego kraju będą się pogłębiać i pomimo napływu środków strukturalnych korzystać w pierwszym rzędzie będą regiony już dziś znajdujące się w lepszej sytuacji ekonomiczno-społecznej.

Celem pracy jest przedstawienie przemian dokonujących się na rynku pracy w portugalskich regionach oraz wskazanie czynników, które stanowiły istotną barierę na drodze rozwoju. W artykule analizą objęto jednostki terytorialne noszące w nomenklaturze Unii Europejskiej symbol NTS 2. Ich odpowiednikami są polskie województwa. Opracowanie oparte jest na analizie raportów Komisji Europejskiej oraz portugalskich rządowych dokumentów. W pracy wykorzystano dane statystyczne Eurostatu, dotyczące jednostek terytorialnych NTS 2 oraz dane portugalskiego urzędu statystycznego. Zakres chronologiczny analizy obejmuje ostatnie dwudzieścia lat.

2. Przemiany społeczno-ekonomiczne w latach 1986-2008

W połowie lat 80. kolejne dwa państwa – Portugalia oraz Hiszpania – uzyskały status państw członkowskich Unii Europejskiej. W momencie akcesji do UE wartość PKB *per capita* Portugalii jedynie nieznacznie przekraczała połowę wartości średniej tego wskaźnika, obliczonej dla pierwszych piętnastu państw członkowskich. Choć pierwsze lata członkostwa przyniosły dynamiczny wzrost gospodarczy, to jednak zmiany te nie miały trwałego charakteru i już pierwsza połowa lat 90. przyniosła

spadek tempa rozwoju ekonomicznego (tab. 1). Prognozy Komisji Europejskiej, opublikowane już w trakcie trwającej globalnej recesji, wskazują, iż do końca dekady Portugalia doświadczy ujemnego wzrostu gospodarczego, a PKB obniży się o 3,7% w 2009 r. i o 0,8% w roku 2010 [European Commission... 2009, s. 97].

Tabela 1. Ewolucja wybranych wskaźników makroekonomicznych w Portugalii w latach 1986-2008

	% zmiana PKB*	PKB per capita, UE-15=100**	Inflacja***	Dług publiczny	Deficyt budżetowy	Stopa bezrobocia	Stopa aktywności zawodowej
1986-1990	5,7	58,8	13,0	55,3	-5,4	6,4	71,9
1991-1995	1,7	65,0	7,9	61,0	-6,4	5,6	72,8
1996-2000	4,1	66,7	3,3	50,4	-3,4	4,1	73,7
2001	2,0	67,5	3,7	52,9	-4,3	4,0	75,9
2002	0,8	67,6	3,9	55,5	-2,9	5,1	76,7
2003	-0,8	67,6	3,2	56,9	-2,9	6,4	76,9
2004	1,5	66,1	2,4	58,3	-3,4	6,8	77,0
2005	0,7	66,9	2,6	63,6	-6,1	7,7	77,7
2006	1,2	66,5	2,9	64,7	-3,9	7,8	78,0
2007	1,9	66,1	3,0	63,6	-2,6	8,1	78,2
2008	1,7	66,1	2,1	64,1	-2,2	7,8	78,5

* Roczna zmiana wartości PKB w ujęciu realnym w %.
 ** PKB per capita w cenach bieżących (w dolarach, PPS).
 *** Roczna zmiana cen w ujęciu procentowym (PKB deflator).

Źródło: [OECD 2009; European Commission... 2008; Banco de Portugal... 2008], EUROSTAT, obliczenia własne.

Niewątpliwie jednym z sukcesów związanych z przystąpieniem Portugalii do Unii Europejskiej, a przede wszystkim z dążeniem do przystąpienia do strefy euro, stała się ściślejsza kontrola nad zmianami cen. O ile jeszcze w połowie lat 80. stopa inflacji przekraczała 20%, o tyle już w połowie lat 90. konieczność wypełnienia kryteriów z Maastricht pozwoliła zredukować stopę inflacji do poziomu 3-4% rocznie, a w roku 2008 wyniosła ona jedynie 2,1%. Deficyt budżetowy kształtuje się obecnie na poziomie 2,2%, natomiast dług publiczny, poczynając od pierwszych lat XXI wieku, systematycznie rósł, przekraczając w roku 2008 poziom 64% PKB Portugalii. Narastający kryzys gospodarczy niewątpliwie wpłynie na dalszy wzrost długu publicznego, który według Komisji Europejskiej już wkrótce przekroczy poziom 71% PKB kraju [European Commission... 2009, s. 97].

Dynamika przemian gospodarczych istotnie oddziałuje na sytuację na rynku pracy w Portugalii. W chwili obecnej systematycznie zwiększa się liczba osób pozbawionych zatrudnienia. W momencie integracji Portugalii ze strukturami unijnymi bezrobocie w tym kraju kształtowało się na poziomie 8,8% zasobu siły roboczej. Jak wspomniano powyżej, pierwsze lata po akcesji charakteryzowały się dynamicznym

wzrostem gospodarczym, który pozytywnie wpłynął na wzrost zatrudnienia, pomimo strukturalnych przemian, które następowały w tym czasie [Teixeira 2001, s. 3]. W latach 2000-2001 stopa bezrobocia osiągnęła historyczne minimum na poziomie 4% zasobu siły roboczej. Jednak kolejne lata przyniosły ponowny wzrost bezrobocia, związany ze spadkiem tempa rozwoju gospodarczego w obrębie Unii Europejskiej. Ostatecznie w pierwszym kwartale 2009 r. stopa bezrobocia osiągnęła poziom 8,9% zasobu siły roboczej, co oznacza, iż zwiększyła się blisko dwukrotnie w porównaniu z rokiem 2001. Co więcej, prognozy Komisji Europejskiej wskazują na dalszy jej wzrost do poziomu 9,8% zasobu siły roboczej w roku 2010 [European Commission... 2009, s. 97].

Jedną z najbardziej charakterystycznych cech rynku pracy w Portugalii jest wyjątkowo wysoki wskaźnik zatrudnienia kobiet, wynikający w dużym stopniu z historycznych uwarunkowań. Emigracja mężczyzn w okresie dyktatury wraz z poborem do armii i znacznym wzrostem inwestycji w sektorach związanych z produkcją tekstyliów, odzieży i obuwi przyniosły wzrost popytu na pracę kobiet. Obecnie współczynnik zatrudnienia kobiet jest nadal wysoki (w roku 2008 osiągnął poziom 68,8% osób w wieku produkcyjnym) [EUROSTAT].

Tabela 2. Sektorowa struktura zatrudnienia w Portugalii w latach 1981-2009 (w %)

Wyszczególnienie	1986	1990	1996	2001	I kw. 2009
Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo	21,9	17,8	12,2	12,9	11,2
Przemysł (wraz z budownictwem)	34,1	34,9	31,3	34,1	28,5
Usługi	44,0	47,2	56,5	53,0	60,3

Źródło: INE, Anuario Estatística de Portugal, Lisboa 1982, 1988, 1992, 1997, 2003, INE, Estatísticas do Emprego 2009, Lisboa, 1° trimestre de 2009.

Ostatnie lata przyniosły także zmiany w strukturze zatrudnienia w gospodarce portugalskiej. Wielkość zatrudnienia w poszczególnych sektorach kraju ewoluuje w pozytywnym kierunku, lecz pomimo blisko 25 lat funkcjonowania w ramach wspólnego rynku nadal znacznie odbiega od poziomu, jaki można obserwować w krajach Europy Zachodniej (tab. 2). Zdecydowanej redukcji uległo zatrudnienie w sektorze rolnym – z 21,9% w roku 1986 do 11,2% ogółu pracujących w pierwszym kwartale 2009 r. Pomiędzy rokiem 1986 a 2009 znacznie zmniejszyła się także liczba osób pracujących w przemyśle (z 34,1 do 28,5% zatrudnionych). Zgodnie z tendencjami obserwowanymi w krajach rozwiniętych w największym stopniu wzrosło zatrudnienie w sektorze usług – z 44% w roku 1986 do 60,3% w 2009.

Istotnym elementem negatywnie wyróżniającym rynek pracy w Portugalii na tle pozostałych państw UE, stanowiącym jednocześnie największą barierę w przyspieszeniu rozwoju gospodarczego tego państwa, jest bardzo niska jakość zasobu pracy, będąca efektem niskiego poziomu edukacji na poziomie zarówno podstawowymi i

średnim, jak i wyższym. Procentowy udział absolwentów kończących szkołę średnią, wśród osób w wieku 20-24 lata, wyniósł w roku 2006 jedynie 49,6% i obok Malty jest to najniższy wynik wśród wszystkich państw UE [*Council of The European Union...* 2008, s. 29]. Równie źle wypada Portugalia w przypadku udziału osób z wyższym wykształceniem w grupie osób w wieku produkcyjnym, który stanowił w roku 2005 12,8% i był niższy o blisko 10 punktów procentowych w stosunku do średniej wartości w Unii Europejskiej liczącej 27 państw [*National Strategic Reference Framework...* 2006, s. 26-27]. Jedynie w trzech państwach – Rumunii, Włoszech i na Malcie – udział osób z wyższym wykształceniem jest niższy. Jednak można wskazać także pewne pozytywne tendencje, gdyż w porównaniu z rokiem 2000 nastąpił 50-procentowy wzrost liczby osób z wyższym wykształceniem. Niski poziom edukacji wymusił zmiany, które podjęto już w latach 90. Uchwalony w roku 2003 Kodeks pracy wprowadził w życie wiele innowacji regulujących system edukacji zawodowej. Najważniejsze dotyczyły konieczności zapewnienia przez pracodawców szkoleń w wymiarze 20 godzin rocznie dla grupy pracowników nie mniejszej niż 10% ogółu zatrudnionych. W roku 2006 liczba obowiązkowych godzin szkoleń wzrosła do 35. Równolegle wprowadzono prawo pracownika do samodzielnego podjęcia szkoleń w sytuacji, gdy pracodawca ich nie zapewni. Pomimo zachęt finansowych ze strony rządu udział pracowników w szkoleniach zawodowych jest nadal trzykrotnie niższy w Portugalii w porównaniu z pozostałymi państwami UE i wynosi mniej niż 4% osób w wieku 25-64 lata [*Changing regions...* 2006, s. 181].

3. Sytuacja rynku pracy w regionach Portugalii

Jak zostało to przedstawione w pierwszej części artykułu, poważne problemy związane z efektywnym funkcjonowaniem rynku pracy w Portugalii pojawiły się stosunkowo niedawno. Przez lata stopa bezrobocia kształtowała się na poziomie znacznie niższym niż średnia dla całej Wspólnoty, osiągając historyczne minimum na początku XXI wieku. W chwili obecnej sytuacja nie należy już do korzystnych. Zarówno wysoki poziom bezrobocia w pierwszym kwartale bieżącego roku, jak i prognozowany kierunek dokonujących się zmian mocno niepokoją władze portugalskie. Brak realizacji reform ekonomicznych oraz gwałtowna recesja gospodarcza, która wywarła negatywny wpływ na sytuację gospodarczą Unii Europejskiej, spowodowały, iż ostatnie lata przyniosły dynamiczny wzrost bezrobocia we wszystkich portugalskich regionach, choć należy wskazać na istotne różnice w sytuacji na rynku pracy w poszczególnych regionach tego iberyjskiego państwa (tab. 3).

Najlepiej rozwiniętym regionem Portugalii jest stołeczna Lizbona. Różnica w wartości wskaźnika PKB *per capita* pomiędzy regionem stołecznym a najslabiej rozwiniętym Alentejo jest przeszło dwukrotna. Portugalia, podobnie jak większość państw Unii Europejskiej, doświadcza wielu negatywnych tendencji demograficznych. W regionie Alentejo oraz na Maderze w największym stopniu zauważalny jest

wpływ niskiego tempa przyrostu naturalnego i emigracji na wielkość populacji. W efekcie niekorzystnych tendencji liczba mieszkańców w Alentejo i na Maderze zmniejszyła się w pierwszym kwartale r. 2009 w stosunku do roku 1990 odpowiednio o 16 i 20%, podczas gdy zmiany w tym zakresie, które były obserwowane w całej Portugalii, nie przekroczyły 9%. Jedynie w regionie Algarve nastąpił w ostatnich dwudziestu latach wzrost liczby mieszkańców.

Tabela 3. Wybrane wskaźniki społeczno-ekonomiczne w poszczególnych regionach Portugalii w latach 1986-2009

Wyszczególnienie	PKB <i>per capita</i> EU-15=100, PPS		Populacja (tys.)		Gęstość zaludnienia	Struktura wieku 2007			Ukończony poziom edukacji 2005 (% os. w wieku 25-59 lat)		
	1986	2009	1990	2009	2008	<15	15-64	65>	podstawowy	średni	wyższy
UE-27	100,0	100,0	470388,2	497659,8	114,8	15,9	67,2	16,9	29,1	48,6	22,4
Portugalia	55,1	68,1	9896,3	9012,6	115,3	15,3	67,2	17,4	73,5	13,6	12,8
Norte	51,1	53,9	3483,0	3165,1	176,0	15,8	68,9	15,3	79,8	10,4	9,9
Centro	41,7	57,7	2320,6	2052,1	84,6	14,0	65,6	20,3	77,8	12,1	10,2
Lizbona	79,2	95,0	2475,8	2372,3	956,9	15,8	67,3	16,9	60,9	19,0	20,1
Alentejo	37,1	64,7	782,6	656,3	24,1	13,3	63,8	23,0	76,7	13,4	9,8
Algarve	44,4	72,4	339,9	364,0	85,3	15,2	65,9	18,9	69,2	16,9	13,9
Azory	39,9	61,1	239,9	199,1	105,1	19,0	68,6	12,4	81,3	11,0	7,8
Madera	40,2	87,1	254,5	203,7	308,0	17,9	69,1	13,1	77,7	12,0	10,3

Źródło: [Direcção-General de Desenvolvimento Regional 2000; Retrato Territorial de Portugal 2007... 2009; European Commission... 1998], Instituto Nacional de Estatística Database, Eurostat, obliczenia własne.

Niekorzystne tendencje można także zauważyć, obserwując proces starzenia się portugalskiego społeczeństwa. W porównaniu z połową lat 90. liczba osób w wieku poniżej 15 roku życia zmniejszyła się o 15%, podczas gdy liczba osób starszych, w wieku przekraczającym 64 lata, wzrosła w takim samym stopniu. W niektórych regionach przemiany demograficzne w tym zakresie są jeszcze bardziej negatywne. Procentowy spadek liczby osób w wieku poniżej 15 lat na Azorach wyniósł blisko 26%, a w Norte, Centro i na Maderze osiągnął lub przekroczył poziom 20%. Równocześnie we wszystkich portugalskich regionach wzrasta udział osób w wieku emerytalnym, a w regionach Norte, Centro oraz Lizbonie procentowe zmiany są dwucyfrowe.

Jedną z największych barier rozwojowych współczesnej Portugalii jest niska jakość zasobów pracy wynikająca z niskiego poziomu wykształcenia społeczeństwa. Porównanie ze wskaźnikami uzyskiwanymi w tym zakresie w pozostałych państwach członkowskich wskazuje, że Portugalia znajduje się w najtrudniejszej sytuacji.

acji. We wszystkich regionach udział osób ze średnim lub wyższym wykształceniem jest znacznie niższy od wartości średnich notowanych w Unii Europejskiej. Udział osób z uzyskanym wykształceniem średnim i wyższym jest najmniejszy na Azorach, Maderze oraz w regionie Norte i kształtuje się na poziomie 20% ogółu populacji w wieku 25-59 lat. Analogicznie w regionach tych udział osób z ukończonym jedynie podstawowym poziomem kształcenia jest najwyższy i sięga nawet 80% w tej grupie wiekowej.

Systematycznie pogarszająca się sytuacja na rynku pracy zauważalna jest w każdym portugalskim regionie. W porównaniu z początkiem XXI wieku w każdym z nich wzrosła stopa bezrobocia, jednak porównanie z okresem akcesji do struktur unijnych pozwala wskazać pewne pozytywne zmiany w dwóch regionach – stołecznej Lizbonie i Alentejo (tab. 4). W obu przypadkach ostatnie dwadzieścia lat przyniosło nieznaczny, ale jednak, spadek poziomu stopy bezrobocia. W przypadku pozostałych regionów nastąpił znaczny wzrost analizowanego wskaźnika. W przypadku Norte i Alarve zmiana była ponaddwukrotna.

Tabela 4. Wskaźniki dotyczące rynku pracy w portugalskich regionach w latach 1987-2009

Wyszczególnienie	Stopa zatrudnienia		Stopa bezrobocia		Stopa bezrobocia wśród osób w wieku 15-24 lata		Długotrwale bezrobocie (w %)	
	1998	2009	1987	2009	1997	2007	1997	2007
Portugalia	57,4	56,6	7,0	8,9	14,5	20,1*	52,5	43,4*
Norte	58,8	56,2	4,9	10,1	11,7	16,6	54,9	54,4
Centro	61,5	61,5	5,5	6,7	12,2	13,6	46,6	44,7
Lizbona	55,5	54,8	9,7	9,1	17,6	18,7	53,7	47,7
Alentejo	48,4	50,1	11,9	10,2	22,5	20,1	38,6	37,6
Algarve	53,9	54,4	3,1	10,3	17,1	19,7	53,5	43,0
Azory	50,9	56,2	3,7	6,7	16,5	12,1	61,4	27,1
Madera	57,5	58,9	4,5	6,8	14,3	16,9	54,3	33,2

* Dane dla 1 kwartału 2009 r. dla całej Portugalii.

Źródło: [Direcção-General de Desenvolvimento Regional 2000; *Retrato Territorial de Portugal 2007...* 2009, European Commission... 1998], Instituto Nacional de Estatística Database, Eurostat, obliczenia własne.

W wielu regionach zdecydowanie rośnie grupa osób w wieku 15-24 lata, które nie mogą znaleźć swojego miejsca na rynku pracy. Stopa bezrobocia wśród osób młodych wzrosła w Portugalii pomiędzy rokiem 1997 a 1 kwartałem 2009 r. o blisko 40%, a w Norte liczba osób poniżej 24 roku życia, które poszukują zatrudnienia, wzrosła w jeszcze większym stopniu. Należy także wskazać na pozytywne zmiany dotyczące ewolucji liczby osób długotrwale bezrobotnych. Ich udział w grupie wszystkich bezrobotnych z roku na rok jest mniejszy. Jednak nadal w niektórych regionach długotrwale bezrobotni stanowią połowę wszystkich osób poszukujących pracy.

Tabela 5. Zatrudnienie w poszczególnych sektorach w portugalskich regionach pomiędzy rokiem 1995 a 2006 (w %)

Wyszczególnienie	Rolnictwo		Przemysł i budownictwo		Usługi	
	1995	2006	1995	2006	1995	2006
Portugalia	12,2	11,5	22,5	30,8	56,6	57,7
Norte	12,7	11,9	32,5	39,9	45,4	48,2
Centro	20,2	22,0	24,2	30,7	47,7	47,4
Lizbona	1,4	1,2	14,1	21,9	75,8	76,9
Alentejo	22,1	11,9	16,9	26,9	54,4	61,2
Algarve	15,6	6,4	7,1	20,3	69,3	73,3
Azory	24,6	12,4	11,1	25,5	55,4	62,1
Madera	19,5	9,9	13,3	27,0	53,9	63,1

Źródło: EUROSTAT, [*Retrato Territorial de Portugal 2007... 2009*], obliczenia własne.

Podobnie jak ma to miejsce w pozostałych państwach uzyskujących członkostwo w Unii Europejskiej, także w przypadku Portugalii akcesja wpłynęła na wyraźne zmiany w strukturze zatrudnienia w poszczególnych sektorach. Kierunek zmian jest analogiczny do tych, które dokonują się w państwach rozwijających się, co przejawia się zmniejszeniem zatrudnienia w rolnictwie, natomiast wzrostem zatrudnienia w przemyśle i budownictwie oraz usługach (tab. 5). Jednak na tle pozostałych państw UE, szczególnie starszych członków ugrupowania, Portugalia wyróżnia się nadal wysokim zatrudnieniem w pierwszym sektorze. Mimo przeszło dwudziestu lat, które upłynęły od momentu integracji tego kraju z UE, w zdecydowanej większości portugalskich regionów zatrudnienie w pierwszym sektorze przekracza wartości obserwowane w regionach państw „starej piętnastki”. Na tym tle pozytywnie wyróżnia się jedynie stołeczna Lizbona. W tym regionie tylko niewielka część zatrudnionych pracuje w rolnictwie (1,2% w 2006 r.). Natomiast zdecydowanie dominuje tu sektor usług, w którym zatrudnionych jest 76,9% pracujących.

Warto zauważyć, iż choć w zdecydowanej większości portugalskich regionów spada zatrudnienie w rolnictwie, to jednak w regionie Centro w ciągu ostatnich 10 lat zatrudnienie w pierwszym sektorze, choć nieznacznie, ale jednak wzrosło. Rolnictwo tradycyjnie odgrywa istotną rolę w tym regionie i w 2006 r. bezpośrednio w pierwszym sektorze zatrudnionych było 22% pracujących. Kolejnymi, obok Centro, regionami z udziałem pracujących w rolnictwie powyżej średniej dla całego państwa są Azory (12,4%), Alentejo (11,9%) oraz Norte (11,9%). Jednakże w przypadku zarówno Azorów, jak i Alentejo, gdzie do niedawna udział zatrudnionych w rolnictwie przekraczał 20% wszystkich pracujących, nastąpił w ostatnich latach znaczny – 50-procentowy – spadek zatrudnienia w tym sektorze. Przemiany dokonujące się w pierwszym sektorze wspierane są także środkami finansowymi UE, które nie tylko wpływają na zmiany strukturalne, lecz także na dynamikę społeczną i rozwój lokalny obszarów wiejskich w Portugalii [Halamska 2005, s. 55].

4. Wnioski

Sytuacja na rynku pracy Portugalii w ujęciu regionalnym stanowi przedmiot zainteresowania w Polsce ze względu na istotne podobieństwa w rozwoju społeczno-ekonomicznym portugalskich i polskich regionów. Podobieństwa te wynikają ze specyfiki warunków powojennego rozwoju – centralizacji państwa w okresie dyktatury i przejścia do systemu demokratycznego – zbliżonych problemów gospodarczych czy też usytuowania na peryferiach Unii Europejskiej. W ostatnich latach Portugalię i Polskę połączyło także członkostwo w UE i pozyskanie olbrzymich funduszy w ramach prowadzonej polityki strukturalnej, ukierunkowanej na zmniejszenie dysproporcji rozwojowych w ramach ugrupowania.

Sytuacja na regionalnych rynkach pracy w Portugalii jest dodatkowo interesująca ze względu na utrzymujący się przez długie lata niski poziom stopy bezrobocia. Jest to sytuacja o tyle wyjątkowa, iż pozytywnym przemianom na rynku pracy nie towarzyszył dynamiczny wzrost gospodarczy, warunkujący w gruncie rzeczy tworzenie nowych i utrzymanie dotychczasowych miejsc pracy.

Tymczasem trudno zauważyć, aby w jakimkolwiek portugalskim regionie – z wyjątkiem stołecznej Lizbony – następowały pozytywne przemiany, pomimo przeszło dwudziestu lat uczestnictwa we wspólnym rynku oraz pozyskiwania środków strukturalnych. W efekcie ostatnie lata przyniosły dwukrotny wzrost stopy bezrobocia, która obecnie przekracza tę, z jaką Portugalia wstępowała do UE.

Niewielkie przemiany strukturalne powodują, iż wzrost gospodarczy następuje tu znacznie wolniej niż w pozostałych państwach członkowskich, korzystających w największym stopniu z pomocy strukturalnej. O dużych problemach występujących na regionalnych rynkach pracy w Portugalii decyduje przede wszystkim znaczny przerost zatrudnienia w rolnictwie. Tradycyjna struktura gospodarki uniemożliwia przyspieszenie tempa rozwoju gospodarczego i tworzenia nowych miejsc pracy. Czynniki te powodują, iż Portugalia jest pierwszym krajem „starej” Unii wyprzedzonym w rozwoju gospodarczym przez nowych członków Wspólnoty. Istotnym czynnikiem wpływającym na poziom rozwoju ekonomicznego, i w rezultacie na sytuację na rynku pracy w Portugalii, mógł być sam punkt wyjścia procesu integracji z UE. Kraj ten praktycznie nie miał regionów dobrze uprzemysłowionych, cały zaś obszar państwa był zdecydowanie rolniczy. Jednocześnie Portugalia nie graniczyła z żadnym państwem członkowskim UE, co dodatkowo stanowiło barierę rozwojową w pierwszych latach po akcesji. Można sądzić, że właśnie te czynniki sprzyjały stagnacji i narastającym z roku na rok problemom na rynku pracy w poszczególnych regionach. Koniec bieżącego okresu planistycznego, prawdopodobnie ostatniego, w ramach którego Portugalia uzyska znaczne środki strukturalne, przyniesie odpowiedź na pytanie, czy Portugalia jest w stanie poradzić sobie z panującą stagnacją gospodarczą, przyspieszyć zmiany w strukturze zatrudnienia i powstrzymać spadek liczby miejsc pracy. Przybierająca na sile recesja gospodarcza niewątpliwie dodatkowo skomplikuje już i tak niełatwą sytuację Portugalii, przesuując w czasie mo-

ment redukcji dysproporcji społecznych i gospodarczych, dzielących portugalskie regiony od najlepiej rozwiniętych obszarów Unii Europejskiej.

Literatura

- Banco de Portugal*, Report and Financial Statements 2007, Lisbon 2008.
- Changing regions—structural changes in the EU regions*, The Vienna Institute for International Economic Studies. Studies carried out for DG Regio, Vienna 2006.
- Council of The European Union*, 2008 Joint Council/Commission Report on the implementation of the Education & Training 2010 work programme, „Delivering lifelong learning for knowledge, creativity and innovation”, February 2008.
- Direção-Geral de Desenvolvimento Regional, *Community Support Framework III, Portugal 2000-2006*, Lisboa 2000.
- European Commission, *6th periodic Report on the Social and Economic Situation and Development Regions in the European Union*, Luxembourg 1998.
- European Commission, *European Economy. Economic Forecast*, Spring 2009.
- European Commission, *Statistical Annex of European Economy*, Spring 2008.
- Halamska M., *Doświadczenia dwóch edycji programu LEADER w Portugalii*, „Wies i Rolnictwo” 2005 nr 4(129).
- INE, *Anuario Estadística de Portugal*, Lisboa 1982, 1988, 1992, 1997, 2003.
- INE, *Estatísticas do Emprego 2009*, Lisboa, 1º trimestre de 2009.
- National Strategic Reference Framework – Portugal 2007-2013*, Ministry of the Environment, Spatial Planning and Regional Development, Lisbon 2006.
- OECD, *Factbook 2009*, OECD Publishing, 2009.
- Retrato Territorial de Portugal 2007*, INE, Lisboa 2009.
- Teixeira P., *Labour market transition in Portugal, Spain, and Poland*, „Estudios do GEMF” no 5 de 2001.

REGIONAL ASPECTS OF LABOUR MARKET DEVELOPMENT IN PORTUGAL IN THE LIGHT OF EUROPEAN INTEGRATION

Summary: Portuguese integration with the European Community was a giant step on the way to modern economy. The accession of the country to the European Union brought a lot of economic advantages especially thanks to EU structural funds, which were used to improve the physical infrastructure, labour forces and capital stock but still there is no great reduction of economic and social disproportions between Portugal and the rest of EU countries.

This lack of success is noticeable not only on the state but also on the regional level. In the mid 80s most Portuguese regions had less problems on the labour market. Nowadays analyzing Portuguese regions situation we can say that the integration with the European Union was only a partial success on the way to modern economy.